

Il-Qima lejn ir-relikwi tal-Qaddisin Martri: Korpi Santi fil-Parroċċa tal-Isla

Sa mill-ewwel żminijiet tal-Kristjaneżimu il-Knisja aċċettat u ppermettiet il-qima tar-relikwi tal-martri bħala sinjal tal-imħabba tal-Insara lejn ħuthom li xerrdu demmhom għal Kristu. Il-martri Insara kieni l-ewwel qaddisin u l-ewwel sors tar-relikwi. Ta' min jgħid li bejn it-tmiem tal-ewwel seklu sal-bidu tas-seklu erbgha, ir-Rumani ppersegwitaw, arrestaw, ħaqru u mmartirizżaw ghadd kbir ta' Nsara fidili lejn it-twemmin fi Kristu kif jixhud ir-rakkonti fil-martiroloġju. Wahda mill-ewwel dokumentazzjonijiet ta' martirju u l-ġbir tal-fdalijiet hi dik ta' San

Polikarpu, Isqof ta' Smirna fis-sena 156 fejn il-kronaka tgħid li l-fidili ġabru il-fdalijiet maħruqa bħal kieku ħaġar prezjuż u deheb fin¹.

Il-kelma relikwa ġejja mill-kelma Latina *relinquere* li tfisser dak li jifdal mill-ġisem, u fil-każ tal-martri allura, dak li jifdal mill-ġisem maħruq tal-ikkundannat. Jekk ir-relikwi kieni jinkludu il-korp kollu r-riferenza kienet: *Corpus*, jekk ir-relikwa kienet tinkludi framment mill-ġisem it-terminu wżżat kien *ex ossibus*.² Naturalment frammenti ta' tessuti kieni jiġu identifikati mit-tip ta' vestitura, bħal ngħidu aħna: *ex velo*, *ex funiculo*, *ex tunica* u l-kumplament.

Wara l-editt ta' Milan fis-sena 313, fejn l-Imperatur Konstantinu ta' l-libertà tal-espressjoni lill-Insara, il-kult tar-relikwi evolva b'rata mgħaġġla u laħaq il-quċċata fil-Medjevu u fis-sekli suċċessivi.

F'Malta l-informazzjoni dwar il-kult tar-relikwi bdiet tevolvi u tieħu l-forma mal-miċċa tal-Ordni ta' San Gwann fl-1530. Għalkemm l-Isqof Domenico Cubelles, fil-Viżta Pastorali tal-1545, isemmi xi relikwi konservati fil-katidral³, l-informazzjoni f'dan il-perjodu tibqa' pjuttost oskura. Ta' min jgħid li l-ewwel translazzjoni dokumentata tar-relikwi hi dik tal-1608 bir-relikwi miġjuba mill-Eremit Fra Juan Benegas minn Cordoba. Din it-translazzjoni saret mill-Knisja Maġġuri Konventwali għall-Grotta ta' San Pawl fir-Rabat⁴. Nistgħu ngħidu li minn hawn 'l-quddiem, il-parroċċi u l-entitajjiġiet ekklesjastiċi lokali bdew attivit bla heda biex iġibu lejn il-knejjes tagħhom għadd kbir ta' relikwi tal-qaddisin⁵.

Billi f'Malta ma kontx issib relikwi tal-martri, allura mis-seklu tmintax 'l quddiem seħħ il-fenomenu li wassal biex jaslu sa xtutna għadd enormi ta' relikwi, principally minn



**Relikwarju antik meqjum
fil-knisja ta' San Giljan, l-Isla**

¹ *The Martyrdom of Polycarp* 18. 2-3: trans. f'*The Fathers*, II:3, editor J.B. Lightfoot-J.R. Harmer, Michael W. Holmes, Grand Rapids/MI 1992.

² NICOLA TURCHI, *Reliquie*, f'*Enciclopedia Cattolica*, Citta del Vaticano: 1953, 750; ROCCA, *Istruzione Popolari*, 12.

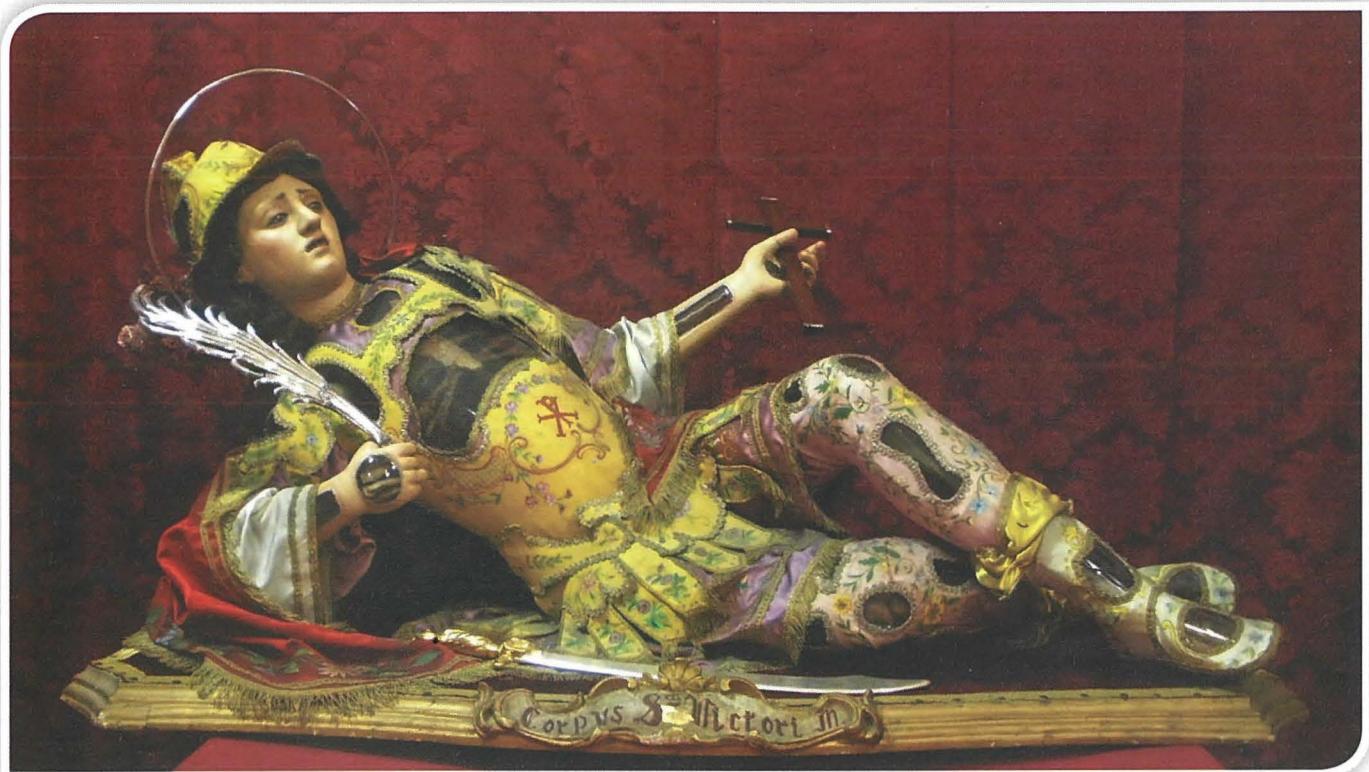
³ ACM, Misc 217 f.1ss.

⁴ JOHN AZZOPARDI, Juan Benegas de Cordoba: l'eremita che trasferì la Grotta di S.Paolo all'Ordine Gerosolimitano, in *The Cult of St Paul in the Christian Churches and the Maltese tradition*, editor Gwann Azzopardi: PEG Ltd 2006, 173-190.

⁵ ACM, Misc 216, Inv. 1744; ACM, Misc 217, CEM Inventari 1769 T.1; CEM Inventari 1848-49 T.2.



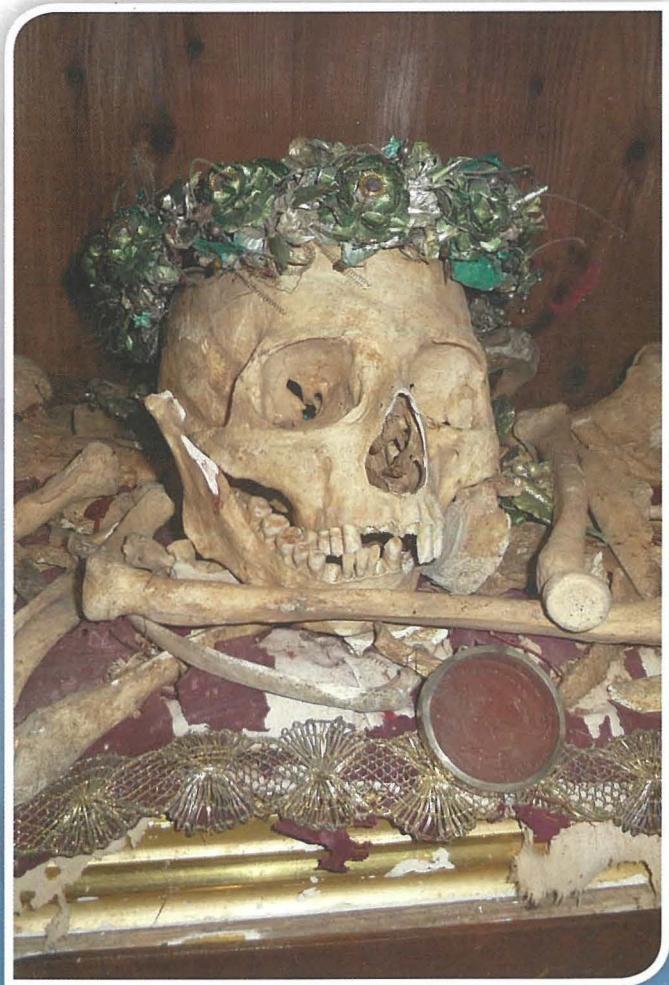
1565



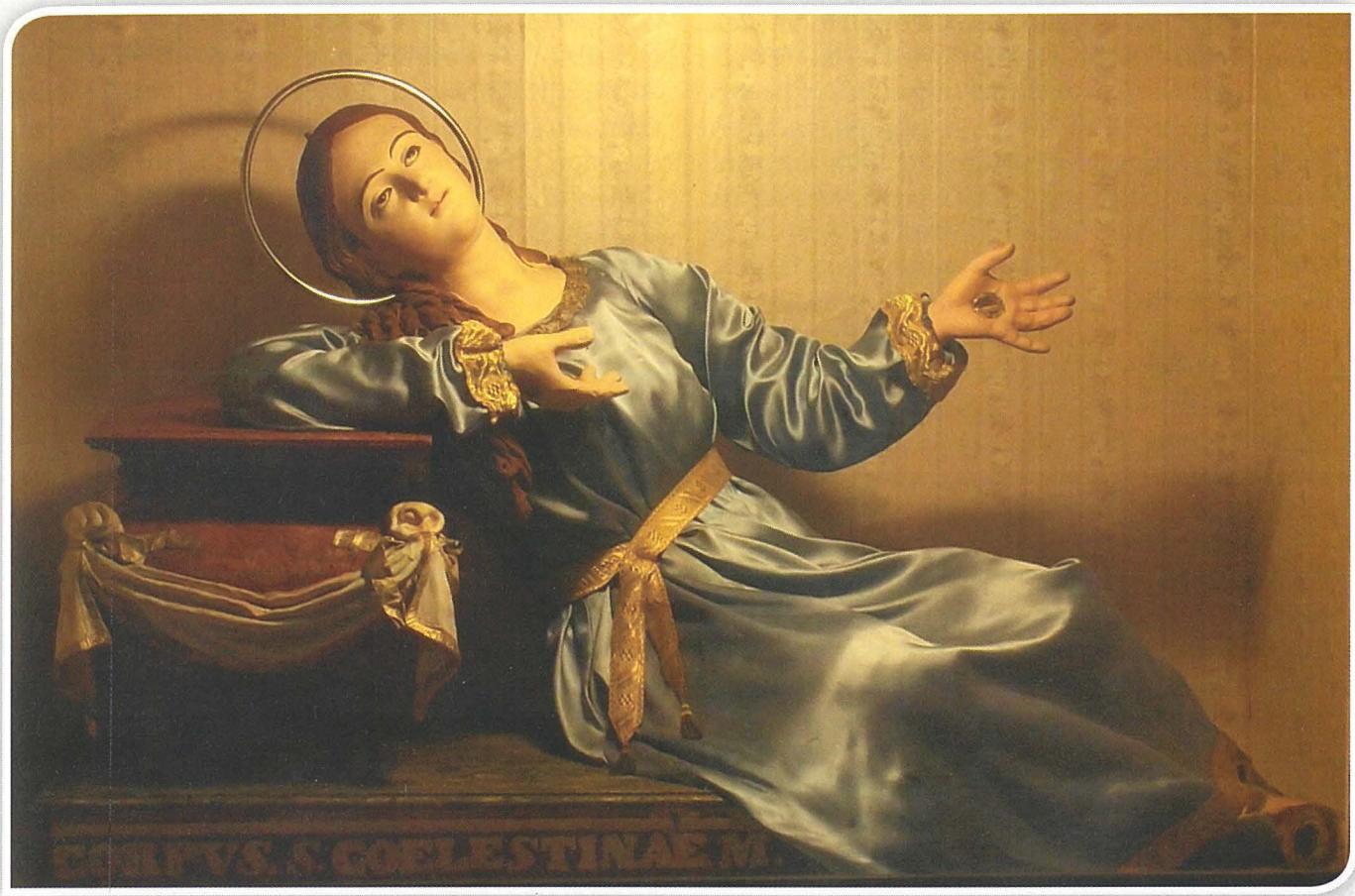
San Vittorio



Santa Perennia



San Onorato



Santa Celestina



San Placido

Ruma⁶. F'dan il-perjodu saru sforzi kbar biex il-parroċċi jakkwistaw l-hekk imsejħa 'Korpi Santi'. Dawn il-korpi santi waslu fil-parroċċi bl-interventi ta' Gran Mastri, l-Isqfijiet, membri tal-kleru u Dinjitarji tal-Ordni ta' San Ĝwann. Ir-relikwi jew skeletru kienet jaslu Malta ġo kaxxa issiġillata u akkumpanjata biċ-ċertifikati li jixhud l-awtenticità, il-provenjenza u l-isem li jkun ingħata mill-awtoritajiet ekklesjastiċi. Mal-wasla f'Malta kienet jiġi spezzjonati mill-Isqof li, filwaqt li jikkonferma iċ-ċertifikati mięjuba minn barra, joħroġ ċertifikat ieħor magħruf bħala 'awtentika' fejn jagħti permess biex il-fdalijiet jiġi esposti għall-venerazzjoni pubblika. Qabel issir it-translazzjoni solenni, kienet isiru il-preparazzjonijiet meħtieġa għall-festi spettakolari madwar il-korp sant konċernat⁷.

Il-fdalijiet kienet jiġi ppresentati b'żewġ modi prinċipali: jew l-ghadam jiġi rrangat fuq imħadda ta' materjal rikk bħal bellus jew ħarir, inkella l-ghadam jitqiegħed ġo statwa (korp sant). Fl-ewwel kaž kienet drawwa li titpoġġa kuruna ta' fjuri dekorattivi fuq il-kranju u f'xi

kaži, r-ras kienet tinkesa bix-xema' jew xoqqa u reżina. Normalment f'dan il-kaž ir-relikwi kienet jiġi konservati ġo Urna li ta' spiss kienet tkun skulturata u ndurata li mbagħad kienet titpoġġa ġo artal. Fil-kaž l-ieħor il-fdalijiet kienet jitqiegħdu ġo statwi tax-xema' jew kartapesta b'aperturi protetti bil-hgieg li juru l-ghadam ta' gewwa.

Bħala regola dawn l-effiġi kienet jitlibbsu b'tessuti u rakkmu mill-isbaħ. Jekk kien ikun raġel kien jitlibbes ta' suldat Ruman mogħni b'korazza tal-lama bil-burduri u rakkmu tad-deheb u ħwejjeg tal-ħarir. Dan kien ikun komplut bix-xabla, l-elu u t-tarka bil-monogramma *Chi-Rho* li talludi għall-kelma Griega 'Kristos', u allura bħala suldat ta' Kristu li ħalla ħajtu għall-fidi Kristjana. Ma kinitx tonqos l-ampulla tal-ħtieg mifħuma li tikkonserva d-demm tal-martri. Fil-kaž li l-korp sant jirrapreżenta qaddisa martri, din kienet titlibbes ta' Matruna Rumana b'kostum tal-epoka Imperjali u b'kuruna tal-ward fuq rasha. Is-simboli tal-palma tar-rebħha, il-ġilju simbolu tal-verġinità jew salib kienet popolari kif wkoll il-monogramma *Chi-Rho* u l-ampulla li kont issibhom biswit l-effiġi. Il-effiġi normalment kienet tistrieh fuq sarkofagu żgħir. Il-pożizzjoni mixħuta tal-korp sant kienet tippermetti li l-effiġi toqqħod sew fuq jew taħt l-ħatal protetta bi grada tal-ħadid jew bil-ħtieg.

Is-seklu tmintax u dsatax jibqgħu immarkati bħala l-epoka tad-deheb lejn il-kult tar-relikwi u t-translazzjonijiet solenni tal-korpi santi. F'dan il-perjodu ħafna parroċċi fid-djoċesi ta' Malta organiżżaw bl-ikbar entu ż-żejt festi spettakolari li ġieli damu sejrin ġimġha shiħa. Minn dokumenti konservati fl-arkivji ekkleżjastiċi naraw kif matul dawn il-festi l-bliet u l-irħula kienet jilqgħu fi ħdanhom ġmiegħi enormi ta' nies li b'devozzjoni u fervur segwew il-funzjonijiet liturgiċi u l-attività popolari madwar il-korp sant imżejjen bl-iktar mod lussuż⁸. Dawn l-attività kienet jseħħu b'koreografija orkestrata b'elementi impressjonanti fil-preżenza tal-ghola awtoritajiet tal-għira kemm ekkleżjastiċi kif wkoll ċivili. Preżenti matul dawn il-festi kienet arki trionfali, skrizzjonijiet, baned u korijiet, artali matul it-triq, murtali, tiġrijet tal-bhejjem u mixgħela generali. Naturalment il-knejjes kienet jiżżejnu



**Fejn ir-riglejn tal-Korp Sant ta' San Placido
nsibu din l-ampulla tal-ħtieg
li tikkonserva fiha d-demm tal-martri**

⁶ Fid-dokumenti tal-awtenticità li kienet jakkumpanjaw ir-relikwi wieħed jista' jara l-isem taċ-ċimiterju minn fejn kienet maqluġha l-ghadam tal-qaddisin.

⁷ ACM, Misc. 61.

⁸ ADC, Documenta Varia, vol.30, ff13.

b'damask, baldakini, fjuri u xema⁹. Il-preženza ta' korpi santi b'ismijiet deskrittivi jew ta' xi virtù kienu jinfluwenzaw l-ismijiet mogħtija lit-trabi tal-lokal b'mod li wieħed ikun jista' jagħraf l-origini tal-individwu.

Il-Parroċċa tal-Isla tipposedi ġhadd ġmielu ta' korpi santi li kollha kellhom storja partikolari, ta' glorja u eventwalment ta' silenzju.

Korpi Santi fil-Knisja Parrokkjali

L-iżjed korp sant rikk u fi stat ta' konservazzjoni impressjonanti hu dak ta' **San Vittorio** li jinstab fil-mensa tal-arta fl-Oratorju tal-Kurċifiss. Dan il-korp sant hu mogħni b'vestitura mill-isbaħ ta' suldat Ruman. Aperturi protetti bil-ħġieġ juru l-ġħadam fis-sider, l-idejn u r-riglejn. L-effiġi hi mlibbsa b'korazza ta' lama dehbija u ħwejjeġ tal-ħarir interament impittrin b'motivi floreali u arabeski bil-monogramma tal-Chi-Rho fiċ-ċentru tal-korazza. L-istatwa hi kompluta bl-elmu, il-palma tal-fidda, simbolu tar-rebħha, u s-salib, simbolu tal-fidi fi Kristu. Il-fatt li dan il-korp sant hu magħluq sew u protett bi ħġieġa kbira, żammu ppreservat tajjeb hafna. Ix-xogħol u l-kwalità ta' dan il-korp sant jindika li jista' faċilment jiġi attribwit lil Don Salvatore la Corte Pajas minn Bormla magħruf għax-xogħol fuq il-korpi santi.

L-akkwist ta' dawn ir-relikwi huma dovuti għat-ħabrik ta' Dun Salv Attard mill-Isla li kien Ruma jaħdem bħala segretarju ta' Mons. Sacresta.¹⁰ B'apprezzament għas-servizz dedikat, il-Monsinjur tah il-Korp Sant ta' San Vittorio li ntbagħat mal-kaptan tal-bahar Pietru Attard¹¹ li kien iz-ziju tal-istess Dun Salv biex iwassalhom l-Isla u jippreżentahom f'isem il-Monsinjur lill-Arċipriet Bonnici biex jilqaghhom f'isem il-Kapitlu u l-poplu Senglean.

Ir-relikwi ittieħdu proċessjonalment lejn il-Kolleġġjata¹². It-translazzjoni solenni saret bir-riti u ċelebrazzjonijiet tradizzjonali fil-11 ta' Mejju

1788¹³. Kif kienet id-drawwa, dawn il-fdalijiet tħibbsu bl-iżjed mod rikk u tqiegħħu fl-arta tal-Oratorju tal-Kurċifiss.

Fuq stil differenti, insibu ir-relikwi ta' **Santa Perennia** li huma konservati ġo statwa tal-kartapesti li tagħti l-impressjoni li qiegħda ġħarkuppteja titlob. Aperturi fuq is-sider u l-idejn juru l-ġħadam protett bil-ħġieġ. Dawn ir-relikwi ġew mogħtija mill-Kanonku kapitulari Dr. D. Franġisk Schembri lill-konfraternitā tat-Trinità. Bħalma kienet id-drawwa, saret it-translazzjoni solenni bil-partecipazzjoni tal-parruċċani fil-21 ta' Mejju 1853 minn San Flippu għall-knisja parrokkjali¹⁴. L-istatwa tax-xbejba martri li tqiegħdet fil-mensa tal-arta tat-Trinità, hija nkurunat b'kuruna ta' fjuri fini tal-filigranu u f'idha żżomm palma tal-fidda bil-marki post Maitland (1857).

Kif aċċennajt iżjed kmieni, il-korpi santi setgħu jiġu esposti mneżżeġha minn xi tip ta' effiġi imma venerati bħala ġħad-dam irranġat fuq imħadda li titqiegħed fil-mensa tal-arta. Dan hu l-każza ta' **San Onorato** li jidher fuq imħadda tal-ħarir aħmar bil-burduri ta' puntina taċ-ċumbini magħmula minn ħajt tad-deheb u b'kuruna ta' karti metalliċi kuluriti fuq il-kranju. Is-siġill tal-inċira jidher f'teka tonda tal-fidda fuq quddiem.

Fit-23 ta' Frar 1882 l-Arċipriet il-Kanonku Antonio Cordina ppreżenta d-dokumenti li jikkonċernaw ir-relikwi ta' San Onorato martri l-kurja għall-verifikazzjoni. Ir-relikwi msemmija ittieħdu miċ-ċimiterju ta' Santa Ciriaca Ruma fit-8 ta' Frar 1769¹⁵.

Wara l-ispezzjoni, ir-relikwi tpoġġew ġo kaxxa tal-injam imżejna b'karti/papiri mpittrin u marbuta b'żigarella ħamra. Skont id-digriet tal-kongregazzjoni tar-riti tal-11 t'Awwissu 1691 dawn ir-relikwi setgħu jiġu esposti għall-venerazzjoni pubblika fi kwalunkwe knisja, oratorju, jew kappella iżda mingħajr uffiċċċi u quddiesa¹⁶. Ingħata wkoll id-dokument bis-siġill

⁹ Ibid.

¹⁰ BONNICI A., *L-Isla fi ġrajjiet il-Bażilika-Santwarju ta' Marija Bambina*, Vol III, 1991, p.16.

¹¹ FERRES A., *Descrizione storica delle Chiese di Malta e Gozo*, facsimile edition Midsea books Ltd Malta 1985, p. 252.

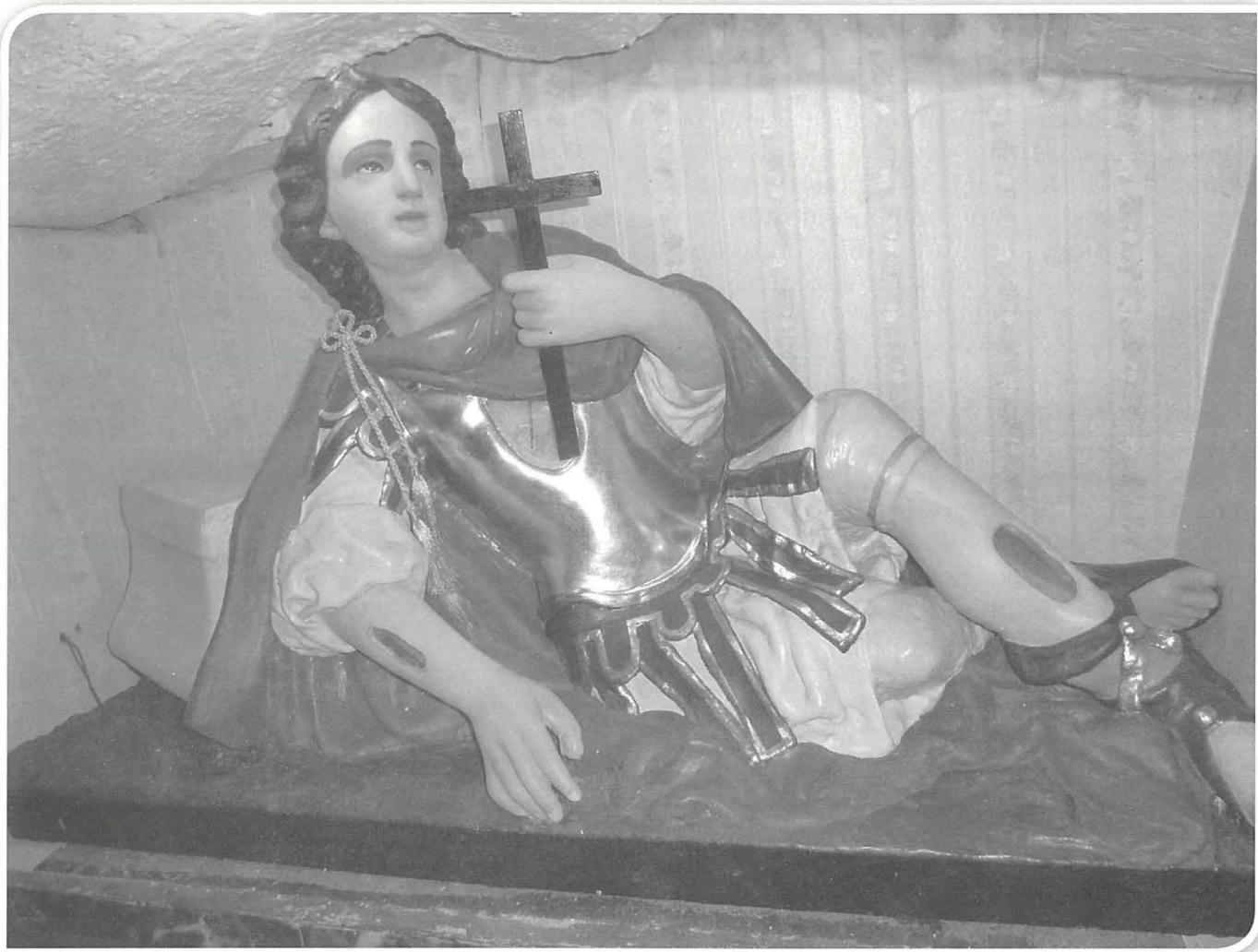
¹² Ibid. ; BONNICI, p.16.

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid, p.249; ACS, AC, 1903-1915; BONNICI A. p.133.

¹⁵ ACM, Atti Civili, Vol. 203 (1879-1882) f.90 v.

¹⁶ Ibid, f. 90 r.



Żewġ korpi santi li jinsabu fil-knisja tal-Porto Salvo: San Benedetto (fuq) u San Candido (isfel)





u datat 4 t'Ottubru 1838 lill-Arcipriet Fiteni¹⁷. Minn dan jidher li mill-wasla tar-relikwi sa meta ġew prezentati l-kurja għaddew ħamsin sena. Fil-frattemp ir-Redentoristi li kienu ġew ospitati fil-kunvent tal-Filippini għamlu talba lill-Kapitlu tal-Isla nhar it-30 t'Ottubru 1860 biex jingħatalhom il-fdal ta' Sant'Onorato billi dawn kienu għadhom miżmumin bla importanza fid-dar Arcipretali. It-talba tar-Redentoristi ma ntlaqqietx mill-Kapitlu u f'ittra miktuba fil-5 ta' Novembru 1860 ġie mgħarraf li kienet l-intenzjoni li dawn ir-relikwi kienu ser jitlibbsu u jitqiegħdu għall-qima pubblika fil-knisja¹⁸. Fil-31 ta' Marzu 1881 il-Kapitlu ddecieda li jittrasfēr ixxi r-relikwi mid-dar tal-Arcipriet u wara li saru l-preparamenti meħtieġa, ir-relikwi ttieħdu fil-knisja ta' San Giljan biex minn hemm issir it-translazzjoni solenni li seħħet nhar il-Hadd, 7 ta' Mejju, 1882 bis-sehem tħal-Kapitlu, Kleru u Fratellanzi¹⁹. Il-fdalijiet tpoġġew fl-artal tar-Rużarju fejn nistgħu narawhom sal-lum.

Korpi Santi fil-Knisja tal-Porto Salvo

Minnbarra ir-relikwi fil-Kolleġġjata, numru ta' korpi santi huma konservati fil-knisja tal-Porto Salvo li jinkludu dawk tal-martri: San Benedetto, San Candido, Santa Celestina u San Placido. Il-korpi santi ta' **San Benedetto** u **San Candido** kienu akkwistati minn Ruma għal din il-knisja fl-1790²⁰. Il-Korp Sant ta' San Benedetto hu maħdum interament fil-kartapesti polikroma bl-ghajnejn tal-ħejeg. Jidher mixħut u jserra fuq sarkofagu żgħir. Kif kienet id-drawwa il-qaddis jidher liebes ta' suldat Ruman u jzomm salib simbolu tal-fidi Kristjana. Minn naħa l-oħra il-Korp Sant ta' San Candido hu mlibbes bit-tessuti; l-esspressjoni fisjonomika b'ħarsa estatika tirrefletti is-sottomissjoni tal-martri lejn il-martirju u il-fiduċja rassenjata fi Kristu. Aperturi fuq is-sider, l-idejn u s-saqajn juru l-ghadam ta' ġewwa. L-istatwa hi liebsa korazza tal-lama safra ornata b'arabeski rrakkmati bi hijut tad-deheb, libsa tas-satin abjad bil-glalen sofor, u mant tal-ħarir aħmar. Elmu Ruman jidher biswit il-qaddis.

Fl-5 ta' Lulju 1840, il-Papa Girgor XVI ta l-Korp Sant ta' **Santa Celestina**, liema relikwi ġew imqiegħda f'effiġi tal-kartapesti fuq manekkin tal-qanneb marbut bl-ispag li kien jiffacilita iż-żejjed flessibiltà. Huwa mifhum li l-istatwa kienet imlibbsa b'vestitura ta' tessuti fini b'acċessorji dekorattivi, biss ninnutaw li illum jidher li l-kostum oriġinali idditerjora u mbindel b'wieħed modern ta' kwalità iż-żejjed ordinarja. L-istatwa tidher isserra fuq sarkofagu ornat b'panneġġi marbuta b'erba' refgħat u jserra fuq saqajn tal-iljuni. Dawn ir-relikwi ġew translati solennement mill-Kolleġġjata għall-knisja tal-Porto Salvo fil-5 ta' Lulju 1840.²¹

L-istess Papa irregala r-relikwi tat-tfajjal **San Placido** li minn tabella biswitu jidher li nġieb flimkien mall-ampulla tad-demmi miċ-ċimiterju ta' Hermeto Ruma fl-4 ta' Jannar 1841. Il-martri ċkejken jidher kompletament mimdu fuq saqqu tal-ħarir. Il-vestitura tinkeludi libsa tal-lama tad-deheb b'mant tad-damask aħmar u jzomm ġilju abjad simbolu tas-safa. Aperturi fl-idejn u s-saqajn juru l-ghadam, filwaqt li ampulla tal-ħtieġ tinsab biswitu marbuta b'lazzijiet tal-ħarir abjad u deheb. Naturalment dawn ir-relikwi ma kinux jitħallew mingħajr celebrazzjoni u festa sabieha u fil-fatt it-translazzjoni solenni saret fit-22 ta' Novembru 1845²².

Din il-ħarsa ħafifa lejn il-qima tar-relikwi tal-martri biċ-ċelebrazzjonijiet li kienu jiġu organizzati fil-parroċċi tagħna turina li din mhix semplicemente memorja tal-imghoddi imma b'xi mod għada isseħħ illum fejn flimkien mar-relikwi tal-qaddisin naraw il-varri titulari u statwi devozzjonali oħra li joħorġu fit-toroq tal-gżejjer Maltin fost ċelebrazzjonijiet mill-iż-żejjed devoti, kuluriti u storbużi. L-entuzjażmu, iż-żelu u l-fervur għadda minn ġenerazzjoni għall-oħra u jibqa' mmarkat b'ittri tad-'deheb' li juru l-identità u l-ġheruq ta' poplu.

Rev. Dr. Edgar Vella

17 BONNICI A. *L-Isla fi ġrajjet il-Bażilika-Santwarju ta' Marija Bambina*, Vol III, 1991, p.151.

18 ACS, AC, 1841-1862, ff 390-394; BONNICI A., *Ibid*, p.151.

19 BONNICI A., p.152.

20 FERRES A., *Descrizione storica delle Chiese di Malta e Gozo*, facsimile edition Midsea books Ltd Malta 1985, p. 261; BONNICI A., p.16.

21 BONNICI A., p. 116.

22 BONNICI A., *ibid*; FERRES, p. 261.